

VZPOMÍNKA NA PROFESORA JAROSLAVA ŠVEJDU

REMEMBERING PROFESSOR JAROSLAV ŠVEJDA

Při současném pracovním tempu a vyčízenosti nám mnohdy zůstává málo času na ohlédnutí se za minulostí. Měli bychom si však stále uvědomovat, že pro naše poučení je naší povinností také vzpomínat na svoje učitele a koncepční zakladatele pracovišť, která svou současnou prací rozvíjíme. Je dobré připomínat si směry jejich snažení i jejich, třeba za života nesplněné, vize. V tomto roce si takto musíme připomenout dvacáté výročí smrti jednoho z našich nejvýznamnějších patologů minulého století - prof. MUDr. Jaroslava Švejdy, DrSc. - dlouholetého přednosty I. patologicko-anatomického ústavu (I. PAŮ) Lékařské fakulty brněnské univerzity a současně i významného onkologa - prvního ředitele, dosud jediného komplexního onkologického pracoviště v České republice, Výzkumného ústavu kliniky a experimentální onkologie (VÚKEO), nyní Masarykova onkologického ústavu.

Úvodem považují za vhodné osvěžit základní životopisná data vzpomínaného. Profesor Švejda se narodil 31. 7. 1915 ve Valašských Kloboukách. Střední školu i lékařská studia, ukončená v roce 1945, absolvoval v Brně. Od roku 1939 byl pracovníkem I. PAŮ brněnské univerzity. Při studiích zde pracoval jako demonstrátor, v průběhu okupace jako pomocný asistent a krátce po absoltoriu na LF byl na tomto ústavu jmenován odborným asistentem. Habilitoval na brněnské lékařské fakultě v roce 1950 obhájením práce „Virusy a nádory“ a v roce 1957 byl jmenován profesorem pro patologickou anatomii a přednostou I. PAŮ. V r. 1963 obhájil disertaci pro vědecký titul DrSc. Jeho práce na mateřském ústavu byla z normalizačních politických důvodů, ukončena v roce 1975. Od počátku roku 1976 byl jmenován ředitelem VÚKEO, kde pracoval až do své smrti 26. 9. 1986.

V patologii byl profesor Švejda žákem zakladatele brněnské školy patologů - profesora Václava Neumanna, DrSc. Hlásil se také vždy ke škole prof. R.A. Willise z Department of Pathology of the Royal College of Surgeons v Londýně, u kterého absolvoval roční stipendijní pobyt a s nímž udržoval trvalý písemný styk. S těmito základy profesor Švejda věnoval při práci na ústavu patologie největší pozornost biologickému přístupu k dynamické funkční patologii i k onkologické problematice. Patologie v jeho pojetí začala i v našich zemích překonávat dřívější, převážně deskriptivní morfologické zaměření celého oboru a přiblížila se biologii, fyziologii a zejména klinice. Sám se jako jeden z prvních lékařů pracujících ve výzkumné oblasti v Československu zabýval problematikou transplantabilních zvířecích nádorů, použitých jako model pro studium lidských malignit. Následovalo období jeho výzkumného zaměření na experimentální chemicky indukované prekancerózy a karcinomy průdušek a žaludku. Největších úspěchů ve vědecké práci dosáhl v kvantitativních fyzikálně biologických technikách použitých pro hodnocení prekanceróz, zejména cestou cytofotometrie. Logickým pokračováním těchto prací byla pozdější orientace na ultrastrukturu chromozomů, zejména u lidského melanomu. Do myslí velké řady absolventů studijních ročníků brněnské lékařské fakulty šedesátých a sedmdesátých let se I. PAŮ, vedený profesorem Švejdou, zapsal zejména úvodem do onkologie, která až do devadesátých let nebyla na českých lékařských fakultách soustavně přednášena. Onkologické problematice bylo věnováno 25% přednášek z patologie. Onkologie byla prezentována v jednom semestru jako obecná, včetně moderních biologických aspektů a v dalším jako speciální

s výběrem epidemiologicky nejdůležitějších nádorových lokalizací a podílem klinických onkologů na jednotlivých přednáškách. Otázky vyplývající z těchto přednášek představovaly třetinu celé zkoušky z patologie.

Do brněnského onkologického ústavu profesor Švejda nastoupil jako externí pracovník brzy po válce v roce 1945 a na základě původní výzkumné histologické laboratoře zde v roce 1946 založil bioptickou stanici. Tato v diagnostice zahrnovala kromě vlastního ústavu a některých brněnských nemocnic i velmi široké venkovské teritorium obsahující nemocnice v Jihlavě, Třebíči, Vyškově, Znojmě, Valticích a řešila i problematické případy ze severní Moravy. Svědectvím o doslova nadčasové koncepci práce brněnských onkologů a Švejdy vlastní, je přístup k sekundární onkologické prevenci. Zaměstnanci ústavu již v letech 1951-1955 vyjížděli na moravský venkov a na západní Slovensko, kde jako komplexní skupina prováděli onkologickou depistáž v oblasti gynekologie a plicních nádorů. Účastníkem těchto akcí byl, v rámci činnosti bioptické stanice, pravidelně i profesor Švejda s rychlou cytodiagnostikou. Ten se však věnoval onkologické problematice i na teoretickém poli, v oblasti virologie experimentálních zvířecích nádorů ve spolupráci s dr. Zbyňkem Bradou, který vedl teoretickou část onkologického ústavu. Bylo zásluhou zejména těchto dvou zanicených experimentálních onkologů, že došlo k záchraně badatelského výzkumu v brněnském onkologickém ústavu proti vlně primitivního praktikismu u nás na začátku šedesátých let. Výzkum na ústavu byl tehdy zachován i za cenu, že teoretické laboratoře přešly v roce 1961 se všemi zaměstnanci i programem pod správu bratislavského Výzkumného onkologického ústavu Slovenské akademie věd, vedeného blízkým přítelem obou brněnských vědců, akademikem Viliamem Thursou. Toto krytí výzkumu brněnského onkologického ústavu přetrvávalo do roku 1969.

V léčebné strategii se od šedesátých let začíná v onkologickém ústavu využívat interdisciplinární přístup, který v brněnském podání předpokládá i angažovanost specializovaného diagnostikujícího patologa. Vznikly melanomová a mamární komise, vždy s účastí profesora Švejdy na každém zasedání. Stejně se později týmově přistupovalo i k léčbě lymfomů a testikulárních nádorů. Dosud avantgardní sklonu klinické a výzkumné části v jednom zařízení a tehdy nová komplexní koncepce onkologické služby, na které se jako člen vědecké rady ministerstva významně podílel profesor Švejda umožnily, že byl brněnský onkologický ústav k 1. 1. 1976 změněn na rezortní VÚKEO, jako součást výzkumné základny Ministerstva zdravotnictví České republiky. Ředitelem vzniklé instituce byl, zaslouženě, jmenován profesor Švejda, který provedl potřebnou reorganizaci klinického i badatelského provozu, při níž byla postupně založena oddělení imunologie a tkáňových kultur, oddělení patologie nádorů i oddělení epidemiologie a genetiky nádorů. Ústav pod jeho vedením navázal trvalou spolupráci nejen v rámci republiky, ale i s partnerskými pracovišti řady evropských zemí a stal se členem Organizace evropských onkologických ústavů (OECI). Od roku 1976 jsou také každoročně pořádány Brněnské onkologické dny, které jsou dnes největším odborným setkáním onkologů v naší republice.

Mimořádná odborná aktivita prof. Švejdy se projevila v jeho více než 130 původních vědeckých publikacích, převážně v zahraničním tisku a v 11 moderně pojatých učebních textech. Stejně je obdivuhodná i jeho přednášková aktivita, dokumentovaná řadou přednáškových turné v Egyptě, Japonsku, USA, Mexiku, skandinávských zemích a zejména opakovaně v obou částech, tehdy rozděleného, Německa. Jednotlivé zahraniční

i domácí přednášky a předsednictví sekcí na kongresech jsou u tohoto pilného vědeckého pracovníka nepočitatelné. Vysoký profesionální standard prof. Švejdy se projevil i v jeho aktivním členství v mnoha vědeckých společnostech a organizacích. Ze zahraničních společností nutno jmenovat Deutsche Akademie der Naturforscher „Leopoldina“, Gesellschaft für Pathologie der DDR, Deutsche Gesellschaft für Pathologie (BDR), Pathological Society of Great Britain and Ireland, European Society of Pathology, World Association of Pathological Societies, Internationale Gesellschaft für Chemo- und Immunotherapie. V tehdejší Československé republice byl členem Rady lékařských věd ČSAV, Vědecké rady Ministerstva zdravotnictví i Vědeckého výboru RVHP pro komplexní problémy maligních nádorů. Byl dále členem komise expertů pro studium kostních nádorů a melanoblastomů při WHO v Ženevě, předsedou České histochemické a cytochemické společnosti, členem výboru Onkologické společnosti a výboru Společnosti patologických anatomů. Dále předsedou Společnosti pro tkáňové kultury. Na Lékařské fakultě brněnské Masarykovy univerzity byl dlouholetým členem vědecké rady, po dvě čtyřletá období proděkanem a v roce 1968 byl zvolen děkanem fakulty.

Profesor Švejda, se svou vzdělaností, pracovitostí, svobodymilovností a nadhledem, žil svůj produktivní věk v té nejhorší době pro odpůrce jakékoliv autoritářské moci. Velmi těžce nesl německou okupaci a stejně potom i lživou podstatu a systematické násilí komunistického režimu, preferujícího pod-

průměr a průměr. Jako přesvědčený konzervativně liberální demokrat a nestraník měl každodenní problémy s prosazováním svých obecně organizačních i personálních představ. Pan profesor nám měl svou odbornou velikostí, koncepční vizí v patologii i onkologii a osobním příkladem co odkázat a jeho výročí stojí za hlubokou vzpomínku.

ALEŠ REJTHAR

Literatura:

1. Čejka, J.: Pohled do minulosti Masarykova onkologického ústavu v Brně. Vydal Masarykův onkologický ústav Brno 2004, Miroslav Kaňovský, Českolipská 1193, Mělník, s. 55. (ISBN 80-86793-03-6)
2. Rejthar, A.: The sixtieth birthday of professor MUDr. Jaroslav Švejda, DrSc. Scripta Medica, 49, 1976, 3, pp. 115-122.
3. Rejthar, A., Vorlíček, J., Linhart, K.: Počátky a vývoj moderní onkologie v brněnském regionu. Brněnská věda a umění meziválečného období (1918-1939) v evropském kontextu. Sborník příspěvků z konference Masarykovy univerzity. Masarykova univerzita v Brně, vydání 1., 1993, s. 246-247.
4. Rejthar, A.: Sixtieth Anniversary of Professor Jaroslav Švejda. Neoplasma, 22, 1975, 2, pp. 231 - 232.
5. Říčný D.: Prof. Švejda - osobní vzpomínky - 2005
6. Šlampa, P.: Radiační onkologie v praxi. Vydal Masarykův onkologický ústav Brno 2004, s. 216. (ISBN 80-86793-02-8)